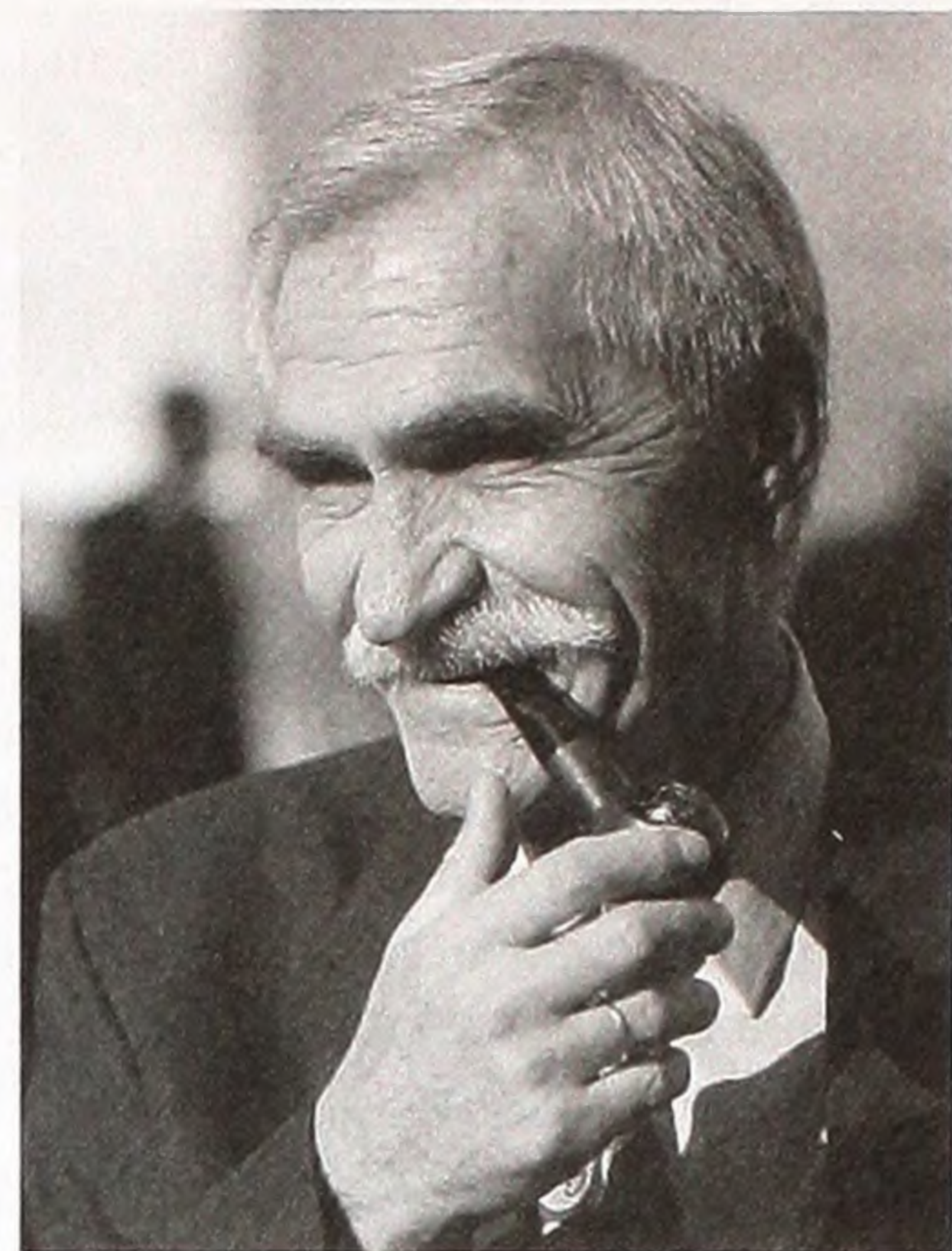

Світлій пам'яті народного артиста України Леся Сердюка

«Я живу під прапором Довженка, але змушений вписуватися в сьогодення»

Нагода особисто поспілкуватися з видатним актором Лесем Сердюком випала мені у грудні 2009 року, коли у складі великої групи акторів київського театру імені І. Франка, задіяних у виставі «Одруження» за М. Гоголем, він приїхав у Чернівці для участі в Регіональному фестивалі комедії «Золоті оплески Буковини – 2009». Під час нашої розмови Лесь Олександрович приємно вразив дивною сумішшю доброти-делікатності і прямої-відвертості. Темати нашого спілкування обрали стан національного кінематографа, а також постать видатного актора, сценариста, режисера Івана Миколайчука. Після розмови домовилися зустрітися і продовжити спілкування у Києві в ювілейний для Миколайчука 2011 рік, але не судилося. У 2010 році Леся Сердюка не стало.

Розмову вів Григорій Заславець

– Лесю Олександровичу, у вас не болить серце за подальшу долю випускників Київського національного університету театру, кіно і телебачення ім. І. Карпенка-Карого, в якому ви викладаєте вже протягом 15 років? Адже багато років поспіль десятки молодих, талановитих режисерів, операторів, сценаристів зависають у невідомості через те, що український кінематограф, висловлюючись образно, «скоріше мертвий, аніж живий»?

– Важке для мене запитання, враховуючи той факт, що я присвятив українському кіно майже 50 років життя. Повірте, дуже не хочеться говорити про українське кіно, як про минуле явище. Згадаймо 60–80-ті роки минулого століття. Які блискучі режисерські сили працювали на найбільшій в Європі Київській кіностудії художніх фільмів імені Довженка – Сергій Параджанов, Юрій Ілленко, Роман Балаян, Ролан Сергієнко, Леонід Осика, Леонід Биков і звичайно ж, Іван Миколайчук. Більшість із них вже пішли за вічну межу, але, на щастя, всіх їх ще за життя обдарували добрим словом, бо справжній митець має знати, що не дарма працює і чого він вартий у житті. І після такого злету – багаторічний вакуум, який виник через неприродну байдужість з боку Незалежної Держави. Всі ці роки замість реальних практичних дій з підтримки кінематографічної галузі від чиновників чуємо лише зітхання-шкодування, а законодавці і пальцем не ворухнули, аби виправити становище. Але випускники університету не пропадуть. Окрім кіно, ще є театр, є телебачення, а найталановитіші з них успішно працюють у кіновиробництві Росії і інших країнах СНД, європейських країнах і в США.

– Всі роки Незалежності України з високих трибун лунають заклики зберігати і зміцнювати духовне здоров'я нації. Якою ви бачите в цій діяльності роль актора театру і кіно?

– Як одну з найвпливовіших, бо саме ми зі сцени, кіно і телекранів знайомимо мільйони людей з високими образами вітчизняної і світової літератури; яскравими, характерними образами сучасників. Свого часу і мене батько й мати – актори – виховували на образах блискучої української і світової класичної літератури. Я жив і продовжую жити під прапором Олександра Довженка, поруч із Юрієм Ілленком, Іваном Миколайчуком, Леонідом Осикою, Костянтином Степанковим, Федором Стригуном, Михайлом Голубовичем, Бориславом Брондуковим, Іваном і Ярославом Гаврилюками, Віктором Степановим, Таїсею Литвиненко, Федором Опанасенком, Любою Поліщук. Гірко думати, що з пам'яті нових поколінь, представники яких щорічно приходять на навчання в університет, поступово зникають прізвища моїх колег і друзів. Сьогодні вже я, як патріарх того часу, розповідаю своїм студентам про Параджанова, Миколайчука, Осика, влаштовую перегляди їхніх робіт. А потім ненав'язливо кажу: «Не поспішайте одразу робити висновки, подумайте. Все, що ви побачили сьогодні, є класикою українського кіно, його гордістю. Розумію, що складно, але це не Ван Дамм, у діях якого все зрозуміло з перших кадрів – ось він чудово б'є правою рукою, ось лівою ногою... Повірте мені, життя людського духу – це інше. Розумієте, коли стикаються два автомобілі, вони б'ють собі залізо (за умови, що всередині всі цілі і живі). А якщо стикаються дві душі? Що з цього виходить? Подумайте над цим і придивіться, як це вам подають?» Юрій Ілленко якось у розмові сказав мені: «У нас у підвалах кіностудії лежать 500 добротно відзнятих фільмів...» То де ж вони? Що це за Держава, яка приховує від широкого кола глядачів творчий доробок своїх кінематографістів?

Творчість актора – важлива складова виховної роботи, яку повинна проводити держава, але і сам він потребує уваги і відповідного піклування про його творче зростання. Гарно сказав з цього приводу чудовий російський актор-вахтангівець Володимир Етуш: «Ви не знайдете у світі жодного артиста, успішного і не дуже, знаменитого, або вже призабутого, який був би використаний за своє творче життя на всі 100%». Не буває такого, тому що представник нашої професії не є гайкою, шпалою чи рейкою, що зношуються після певної кількості років. Актор (його творчість) не закінчується, доки він живий, доки в його грудях б'ється серце.

– У 2011 році виповниться 70 років з дня народження видатного актора, режисера і сценариста, лауреата Національної Шевченківської премії, заслуженого артиста України, нашого земляка-буковинця Івана Миколайчука. Ви мали нагоду багато спілкуватися з ним особисто, були задіяні в його стрічках «Вавилон ХХ» і «Така пізня, така тепла осінь». Що, на ваш погляд, виділяє цього митця з блискучої когорти його творчих побратимів?

– Складне запитання. На мій розсуд, науковці від кіно по сьогодні ще не в змозі осягнути велич його таланту в національному кінематографі. І того, що він встиг, і того, що не встиг зробити в кіномистецтві світу за своє не надто довге життя. На відміну від більшості колег по творчому цеху, які сповідували пушкінську тезу про те, «що слова нам потрібні для того, щоб приховувати свої думки», він був завжди творчо відкритим у спілкуванні, наліво і направо дарував власні геніальні ідеї і задумки. Йому щиро радили не робити цього, хоча б записувати, що це його думки та ідеї, а він лише відмахувався: «Та хай використовують, я собі ще 100 таких наміркую». За всі роки спілкування з ним я в будь-який час міг прийти до нього, як до священика, додому і запитати: «Що мені робити? В мене це болить і не відпускає...» Він сідав поруч і терпляче вислуховував. А його дружина Марія в цей час готувала нам чай і вареники. І вже цим тактовним вислуховуванням він брав частину мого болю на себе. Окрім такої людяності у спілкуванні з друзями, він мав ще багато талантів – уміння слухати співрозмовника, не перебиваючи його, сперечатися, не принижуючи твоєї гідності. Крику на знімальному майданчику, як у багатьох режисерів, чи безпосередньо у побуті я не чув від нього ніколи.

Взагалі, під час знімального процесу він був непередбачуваним. У нього ти не завжди розумів, що сцену вже знято. Готуєшся, репетируєш, думаєш «ну от зараз буде зйомка – і тоді я видам на всі сто!» Виявляється, що все вже знято, а ти потім дивишся на себе на екрані і починаєш дивуватися: в тобі є те, про що ти раніше сам не знав.

Як режисер, Іван Миколайчук, на відміну від інших колег по творчому цеху, придумував інші алегорії і прийоми. Наприклад, він застосовував, як чарівну паличку, внутрішньокадровий монтаж. Річ у тім, що можна знімати маленькими відрізками, які потім легко викинути. А можна зробити великим планом, монтуючи дійство вже в середині нього. Але для цього режисерові потрібно мати дуже розумну голову, треба мати супероператора, щоб потім, якщо хтось лихий захоче викинути хоча б одне слово, все ставало незрозумілим у цьому великому фрагменті. І нікуди було дітися. Або все залишай, або викидай. Під час зйомок свого першого фільму «Вавилон ХХ» (за

мотивами роману Василя Земляка «Лебедина зграя» про перші кроки колективізації в українському селі) він створив свій особистий стиль, подібний якому пізніше винайшов югославський режисер Емір Кустуріца. У «Вавилоні ХХ» грає кожний кадр. Скільки він його переробляв, добиваючись максимального втілення свого задуму! Перезнімалася майже кожна сцена, і фінал вийшов інший, хоча задумувався веселий, опереточний: після того, як стрельнула гармата, біля Йордана всі танцюють, веселяться, феєрверк, і на цьому кінець.

Під час зйомок я дивувався, чого це режисер мене просить взяти до рук рушницю і направити її на Філософа і Мальву, коли вони стоять під Хрестом. Я не розумів цього, в сценарії цього не було. Але лізти до нього з запитаннями я собі не дозволяв, тому що дуже поважав те, що він творить. І що я врешті побачив? Виявляється, я вбиваю Філософа, і мій персонаж стає в кільканадцять разів трагічнішим. Або ще таке: у сцені побиття куркулів я тікаю з кадру, і за мною – сліди босих ніг. Причому на снігу залишаються чорні сліди. Річ у тім, що ми технічно ніяк не могли придумати, як зробити сліди виразними. І це, як і багато інших його геніальних режисерських знахідок, в результаті чиновницького свавілля лишилося поза картиною.

Іван задумував фільм з двох частин, це мало бути дві години двадцять хвилин екранного часу. Але цензура вирізала майже половину з них, так що Іван хворий ходив, в його очах застигли сльози, він в якийсь момент вже не знав, що йому робити з тим фільмом. І що у підсумку маємо сьогодні? Емір Кустуріца за подібну побудову фільмів отримав світову славу і безліч міжнародних нагород, в тому числі дві «Золоті пальмові гілки» найпрестижнішого у світі Каннського кінофестивалю, а «Вавилон ХХ» не вийшов за межі Радянського Союзу і вже майже забутий. А ще страшніше те, що з кіностудії невідомо куди зникли ті 1,5 тисячі метрів, вилучені колись цензурою з фільму. Отак-то ми зберігаємо в Незалежній Державі своє національне культурне багатство!

Завершую нашу бесіду без дешевого оптимізму. Поступово і невблаганно зникає світ того духовного простору, в якому мені було важко, але одночасно й солодко жити. Плекаю надію, що на адресу Івана Миколайчука, хоча б у рік його 70-ліття, прозвучать добрі слова не тільки від друзів і шанувальників, які ще залишилися на цьому світі, а й від державних чиновників, від дій яких багато в чому залежить подальша доля українського кіно. Він сповна заслужив вдячну людську пам'ять своїм добрим серцем, видатними здобутками в національному кінематографі.

Коли я згадую і розповідаю про мого творчого побратима Івана Миколайчука, моя душа болить-волає, вона вся в чорних дірках: кожна дірка – це мій померлий друг. Я іноді, залишившись на самоті, починаю думати, що вже невдовзі один на всьому білому світі залишуся. Але при всьому цьому мимоволі міркуєш ще над однією проблемою. В чому біда українського актора в Україні? А в тому, що він – український актор. І трактуйте це, як хочете.